11.1.2021

Asia: Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle – Suomen kestävän kasvun ohjelma (VNS 6/2020 vp)

1. Keskeiset huomiot

Sitra kiittää mahdollisuudesta lausua Suomen kestävän kasvun ohjelmasta laaditusta selonteosta. Lausunto on valmisteltu hiilineutraalin kiertotalouden näkökulmasta.

Sitran lausunnon keskeiset huomiot on koottu alle.

- On ilahduttavaa, että Euroopan vihreän kehityksen ohjelman painopisteet näkyvät selonteossa hyvin.
- Suomen hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää ekologisen kestävyyden ottamista tosissaan. Kaikki taloudelliset päätökset tulee arvioida ekologisen kestävyyden näkökulmasta – myös toivuttaessa koronakriisin aiheuttamasta taantumasta.
- Talouden näkökulmasta on perusteltua ohjata rahavirrat kestäviin ratkaisuihin. On valitettavaa, että noin puolet Suomen tähänastisista, energiaan liittyvistä elvytysvaroista on ohjattu fossiilitalouteen. Suuntaa tulee korjata.
- Sitra painottaa, että tavoite kohdistaa vähintään 50 prosenttia vihreän siirtymän investointi- ja uudistuskokonaisuuksiin on ehdoton minimitavoite.
- Järjestelmätason muutoksen aikaansaamiseksi on kriittistä valita prioriteetit huolellisesti. Nyt riskinä on rahoituksen pirstaloituminen ja vaikuttavuuden heikkeneminen.
- Määrärahojen kestävyyttä tulee arvioida perusteellisesti ja vain aidosti kestävät kohteet tulee hyväksyä osaksi vihreän siirtymän rahoitusta. Hankkeiden positiivisia vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen ja luonnonvarojen kestävään käyttöön tulee vahvistaa.
- Kiertotalous on keskeisessä roolissa talouden vihreässä rakennemuutoksessa. Nykyiset kiertotalouden investointi- ja innovaatiotuet ovat oikeansuuntaisia, mutta mittakaavaltaan riittämättömiä.

2. Ekologinen kestävyys on kaiken hyvinvoinnin pohja

Suomi ja maailma kamppailevat globaalin terveyskriisin keskellä. Samaan aikaan ilmaston kuumeneminen[1] ja luontokato[2] etenevät huolestuttavaa vauhtia. Suomen menestyksen perusta vaatii uudistumista: hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää ekologisen kestävyyden ottamista tosissaan. Kaikki taloudelliset päätökset tulee arvioida jatkossa myös ekologisen kestävyyden näkökulmasta[3]. Tammikuussa julkaistava kiertotalouden strateginen edistämisohjelma tarjoaa mahdollisuuden luoda taloudelle kestävä perusta.

Taloudellisen toiminnan vaikutukset ovat jo ylittäneet ekologisen kestävyyden rajat. Tarvitsemme talouden ohjausta ja toimintamalleja, jotka auttavat korjaamaan jo aiheutettuja haittoja[4]. Elvytysvaroilla tulisi rahoittaa ainoastaan toimia, jotka ovat

[1] IPCC (2018): Global Warming of 1.5°C. Summary for Policymakers.
[2] CBD (2020): Biodiversity Outlook 5. Sivut 164–167.
[3] Valintoja tukee Kestävä elvytys -työryhmän laatima kriteeristö, jonka avulla toimenpiteiden kestävyyttä voidaan arvioida. Hallitus sitoutui hyödyntämään kriteereitä vuoden 2021 talousarvioesityksen arvioinnissa.
[4] Hellström, Eeva ja Porevuo, Mervi (2020): Talous tulevaisuuden palveluksessa, Sitra.

kestäviä myös pitkällä aikavälillä. Esimerkiksi luontokadon haitallisia vaikutuksia hyvinvointiimme ei huomioida riittävästi päätöksenteossa. Elvytysvarojen jaon tulisi toimia esimerkkinä sille, miten luontokadon torjunta tuodaan osaksi päätöksentekoa.

Talouden näkökulmasta on kannattavaa[5] ohjata elvytysvaroja kestäviin ratkaisuihin, kuten energiamurroksen edistämiseen: investoinnit uusiutuvaan energiaan ja energiatehokkuuteen luovat jopa kolminkertaisen määrän uusia pysyviä työpaikkoja fossiili-infrastruktuuriin verrattuna. Onkin kestämätöntä, että kansainvälisen vertailun[6] mukaan noin puolet Suomen tähänastisista[7], energiaan liittyvistä elvytysvaroista voidaan luokitella osaksi fossiilitaloutta. Tähän täytyy tulla selkeä kurssimuutos, johon kestävän kasvun ohjelma tarjoaisi mahdollisuuden.

On selvää, että kestävän kasvun rahoituksen tulee tukea Suomen ja EU:n hiilineutraaliustavoitteita, EU:n päivitettyä 2030-päästötavoitetta ja sen alaista lainsäädäntöä, sekä Pariisin ilmastosopimusta. Lisäksi tulee noudattaa Euroopan vihreän kehityksen ohjelman ”do no harm” -periaatetta.

3. Selkeät tavoitteet ja mittarit vaikuttavuuden perusta

Sitra pitää hyvänä tavoitetta keskittyä suuriin kokonaisuuksiin haluttujen vaikutusten maksimoimiseksi. Toisaalta kestävän kasvun ohjelman painopisteiden alla on lueteltu lukuisia ohjelmia ja hankkeita[8]. Riskinä on rahoituksen pirstaloituminen ja vaikuttavuuden heikkeneminen. Järjestelmätason muutoksen aikaansaamiseksi olisi kriittistä pohtia vielä tavoiteltuja vaikutuksia ja priorisoida niiden edellyttämiä toimenpiteitä. Sitra painottaa, että tavoite kohdistaa vähintään 50 prosenttia vihreän siirtymän investointikokonaisuuksiin on ehdoton minimitavoite[9].

Selkeät tavoitteet ja niitä tukevat mittarit tukisivat toimien vaikuttavuuden ja tehokkuuden arviointia. Tavoitteiden ja valintakriteereiden läpinäkyvyys edistää lisäksi julkista keskustelua elvytysvarojen käytöstä. Sitra näkee arvokkaana, että vaikuttavuuden arvioinnin tueksi muodostetaan erillinen asiantuntijapaneeli.

Sitra pitää hyvänä, että toimenpiteiden priorisoinnissa huomioidaan nettopäästövaikutukset ja kiertotalous. Näiden lisäksi tulisi tarkastella kaikkien toimien vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen. Sitra pitää luontopohjaisten ratkaisujen sisällyttämistä vihreän siirtymän painopisteen alle kiitettävänä, mutta yksinään riittämättömänä toimenpiteenä. Kestävän kasvun ohjelman valmistelussa tulisikin hyödyntää kestävän elvytyksen työryhmän arviointikriteeristöä[10].

Sanna Marinin hallitus sitoutui vuoden 2020 hallituksen neljännen lisätalousarvioehdotuksen pöytäkirjamerkinnöissään siihen, että ”taloutta elvyttävät toimet valitaan niin, että ne tukevat myös hallituksen hiilineutraaliustavoitetta. Tätä varten hallitus arvioi talouden elvytysinvestoinnit käyttäen kestävän elvytyksen

[5] Hepburn, Cameron ja Brian O’Callaghan, Nicholas Stern, Joseph Stiglitz, Dimitri Zenghelis (2020): Will COVID-19 fiscal recovery packages accelerate or retard progress on climate change? Ks. s. 13–14.
[6] Energy Policy Tracker (2020): Finland.
[7] Tähänastinen arvio sisältää Suomen energiaan liittyvät elvytysvarat vuoden 2020 seitsemänteen lisätalousarvioon saakka. Vuoden 2021 talousarviota ei ole sisällytetty lukuihin.
[8] Selonteossa nostetaan esiin lukuisia ilmastokriisin ja luontokadon torjumisen kannalta myönteisiä toimia, kuten merituulivoiman ja polttoon perustumattoman lämmöntuotannon edistäminen. Tällä hetkellä tavoitteet kuitenkin jäävät melko yleiselle tasolle (esimerkiksi parannetaan rakennuskannan energiatehokkuutta sekä yksityisissä että julkisissa rakennuksissa; lisätään puhtaan energian tuotantoa).
[9] https://www.sitra.fi/blogit/100-prosenttia-kestavaa-elvytysta/
[10] https://media.sitra.fi/2020/05/11222207/kestavaelvytysarviointikriteerit2020-06-09update.pdf

arviointikriteereitä, joilla arvioidaan toimien vaikutuksia mm. työllisyyteen, talouden elpymiseen, ilmastoon, luonnonvarojen riittävyyteen, kiertotalouteen, luonnon monimuotoisuuteen ja kilpailukykyyn.” Olisi hyvin valitettavaa, jos hallitus poikkeaisi tästä päätöksestä.

On tärkeää varmistaa, että eri tavoitteet sekä hankkeet niiden toteuttamiseksi eivät ole keskenään ristiriitaisia. Esimerkiksi toimialakohtaisilla vähähiilisyystiekartoilla on tärkeä rooli teollisuuden päästövähennyksissä ja monet tiekartat nojaavat biomassan käyttöön. Kestävää biomassaa on kuitenkin rajallisesti saatavilla, ja biomassan käytön lisäämiseen liittyy riskejä hiilinielujen pienenemisestä ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisestä[11].

Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (Just Transition Fund) tehtävä on vastata vähähiilisen siirtymän sosioekonomisiin haasteisiin ja rahaston varat lasketaan kokonaan ilmastorahoitukseksi. Tästä näkökulmasta JTF-rahojen käyttö esimerkiksi korkeamman jalostusarvon turvetuotteisiin olisi ristiriitaista, koska ympäristö-[12] ja energiaturpeen elinkaaripäästöt ja ympäristövaikutukset ovat merkittäviä.

4. Talouden uudistaminen

Ekologinen kestävyys on myös kilpailuvaltti. Tällä hetkellä noin puolet maailman ilmastopäästöistä tulee valtioista, joilla on hiilineutraalisuustavoite, ja osuus noussee kahteen kolmasosaan Yhdysvaltojen uuden hallinnon myötä. Tämä vaikuttaa merkittävästi kilpailuasetelmiin globaaleilla markkinoilla. Suomen kannattaa panostaa puhtaisiin teknologioihin, joilla on myös kansainvälistä kysyntää.

Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta (TKI) on tuottavuuden ja talouden uudistumisen perusta. Taantumassa on vaarana, että yritykset ja julkinen sektori leikkaavat TKI-menoistaan, minkä vuoksi TKI-toiminnan rahoittaminen elvytysvaroista on perusteltua. Esimerkiksi negatiivisten päästöjen teknologiat ja ruoantuotannon uudet muodot sekä ratkaisujen kaupallistamien ja skaalaaminen ovat potentiaalisia kohteita.

4.1 Reilu siirtymä

Sitra tukee vahvasti tavoitetta tehdä Suomesta maailman ensimmäinen fossiilivapaa hyvinvointiyhteiskunta. On kuitenkin selvää, ettei Suomessa ole riittävästi varauduttu vaadittavan siirtymän aiheuttamiin muutoksiin. Hyvä esimerkki tästä on turpeen energiakäytön nopea väheneminen, sillä suuntaus on ollut tiedossa jo vuosia. Siirtymää tulisi suunnitella ennakoiden ja yhteistyössä muutoksen kohteena olevien alan toimijoiden kanssa.

Kestävän kasvun vauhdittamiseksi eri puolilla Suomea tulisi hyödyntää ja toimeenpanna hyväksi havaittuja keinoja[13] reilun siirtymän edistämiseksi siten, että

[11] https://politiikasta.fi/biomassojen-rooli-ja-riskit-huomioitava-ilmastostrategiassa/

[12] Ympäristöturpeeseen lasketaan esimerkiksi kasvu- ja kuiviketurve. Ympäristöturpeen elinkaaripäästöt poikkeavat energiaturpeesta ainoastaan tuotteissa, joissa hiili sitoutuu useiksi vuosikymmeniksi. Ks. esim. Turpeen rooli ja sen käytöstä luopumisen vaikutukset Suomessa. s. 56–57.

[13] Esimerkiksi Espanjan Asturiasissa käytyjen keskustelujen myötä alueella on määrä toteuttaa 70 infrastruktuurihanketta, joihin investoidaan yhteensä enintään 97 miljoonaa euroa. Koko maan tasolla on suunniteltu kivihiilikaivosten sulkemisen myötä investoitavan yhteensä 250 miljoonaa euroa vuosina 2019–2023. Projektien yhteydessä on määrä arvioida ympäristö- ja

uusia työpaikkoja ja elinkeinoja syntyy vanhojen tilalle. Ennakoitava ja pitkäjänteinen energia- ja elinkeinopolitiikka, alueellinen osallistaminen sekä koulutus ja rahoitus ovat tässä keskeisiä kysymyksiä[14].

Ilmasto- ja kiertotalousosaajista on useilla toimialoilla pulaa[15] ja uudet teollisuuden prosessit, raaka-aineet tai kiertotalouden liiketoimintamallit vaativat uudenlaista osaamista. Jotta ihmiset voivat siirtyä uusille aloille, kynnys oman osaamisen täydentämiseen esimerkiksi täydennyskoulutuksen kautta tulee tehdä mahdollisimman matalaksi. Keinoja tähän ovat esimerkiksi rahalliset kannusteet koulutuksiin osallistujille, monimuotoiset koulutustoteutukset tai oppisopimuskokonaisuudet sekä kannusteet yrityksille koulutusten tarjoamiseen.

4.2 Kiertotaloudesta talouden uusi perusta

Suomen poikkihallinnollinen kiertotalouden strateginen edistämisohjelma julkaistaan 13.1.2021[16]. Ohjelman mukaan kiertotaloudesta luodaan Suomen taloudelle uusi perusta - yhdessä digitalisaation kanssa. Kiertotalous on keskeisessä roolissa talouden vihreässä rakennemuutoksessa ja strategisen edistämisohjelman toimet tulisi täysimääräisesti integroida kestävän kasvun ohjelmaan. Kiertotalous tarjoaa työkaluja, joilla voidaan elvyttää ja monipuolistaa taloutta, luoda uutta työtä ja hillitä ekologista kriisiä. Painopiste on tuotannon ja kulutuksen alkupisteessä eli kestävässä tuotepolitiikassa (EU:n 2020 Kiertotalouden suunnitelma, Circular Economy Action Plan) joka on yksi Euroopan vihreän siirtymän ohjelman (Green Deal) tukipilareita. Siirtyminen hiilineutraaliin kiertotalouteen on välttämätöntä, sillä arviolta puolet globaaleista ilmastopäästöistä ja noin 90 prosenttia luontokadosta aiheutuu materiaalien käyttöönotosta ja prosessoinnista[17].

Kiertotalouden strategisen edistämisohjelman monesta hyvästä painotuksesta Sitra haluaa korostaa palvelullistumisen mahdollisuuksia eli liiketoimintamalleja, joilla resurssit pidetään kierrossa pidempään ja lisätään tuotteiden käyttöastetta (Sitra 2020, Omistamisen muutos kiertotaloudessa). Digitalisaation siivittämänä palvelukauppa on jo yli 10 vuoden ajan kasvanut tavarakauppaa nopeammin ja kiertotalouden uudet ratkaisut luovat tulevaisuuden vientiä ja työpaikkoja. Isojen vientiyritysten lisäksi myös kiertotalouteen erikoistuneet pienikokoiset yritykset suuntaavat kansainvälisille markkinoille (Sitra 2020, Trading Services for a Circular Economy). Kiertotalouspalveluita – varsinkin digitalisaatioon perustuvia - kehittäviä ja tarjoavia yrityksiä ja niiden kansainvälistymistä tulisikin tukea.

Helsingissä 11.1.2021,

---

työllisyysvaikutukset sekä taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset. Vuonna 2019 Kanada päätti reilun siirtymän työryhmän suositusten perusteella ohjata 35 miljoonaa dollaria (noin 23 miljoonaa euroa) siirtymän edistämiseen ja työpaikkojen luomiseen sekä eläkkeiden turvaamiseen. Lisäksi alueellisen elinkeinorakenteen monipuolistamiseen tähtääviä investointeja on määrä rahoittaa 2020–21 perustettavasta 150 miljoonan dollarin (noin 99 miljoonan euron) infrastruktuurirahastosta. Ks. Sitra (2020): Turpeen käytöstä luopuminen.

[14] Ks. Sitra (2020): Turpeen käytöstä luopuminen. Sivut 27–29.

[15] Parviala, Antti (2020): EK: Suomi kouluttaa nuoria väärille aloille – Ilmastonmuutoksen käytännön osaajia tarvitaan nopeasti: neljän vuoden rahat jaetaan nyt. Yle, 17.5.2020.

[16] https://ym.fi/kiertotalousohjelma

[17] Global Resources Outlook (2019)

11.1.2021

Mari Pantsar
Johtaja
Kestävyysratkaisut

Sitran visiona on, että Suomi menestyy rakentamalla reilua, kestävää ja innostavaa tulevaisuutta, jossa ihmiset voivat hyvin maapallon kantokyvyn rajoissa. Työssämme painottuu kolme teemaa: ratkaisujen löytäminen ekologiseen kestävyyskriisiin, reilun datatalouden edistäminen sekä demokratian ja osallisuuden vahvistaminen. Talouden uudistaminen kestäväksi ja kilpailukykyiseksi nivoutuu aiempaa vahvemmin kaikkeen toimintaamme.